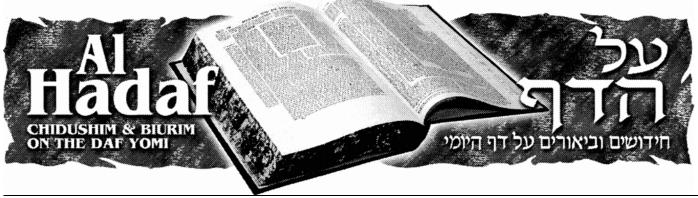
הונצח לזכו<mark>ת "מתית בן חנה" לרפואה שלימה בתוך שאר חולי ישראל</mark>

This issue has been dedicated by Dr. Doug Tygar as a Z'chus for a Refuah Sheleimah for "Matos ben Chana"

Pesachim 7/ No.26/ May 2 '06

• Edited by Rabbi Zev Dickstein •

פסחים דף קז-קכא/ב אייר תשס"ו

דף קז. מהו לקדושי אשיכרא

Ameimar said that in a place where they do not have wine, and they use beer as a wine-alternative (חמר מדינה), beer is valid for havdalah. [Note: When beer or whisky is used for havdalah or kiddush, one recites the bracha בורא פרי instead of שהכל נהיה בדברו בורא פרי.]

The Gemara cites several Amoraim who indicate that <u>kiddush</u> (in contrast to <u>havdalah</u>) may <u>not</u> be recited over beer. Rav Chisda is then cited as saying that just as <u>kiddush</u> may not be recited over beer, so too, <u>havdalah</u> may not.

The words of the Rashbam, לקדושי , indicate that he understands that Rav Chisda is in disagreement with Ameimar's assertion and is of the opinion that one may not use beer for *kiddush* or *havdalah* even in a city where there is no wine.

The Rosh, however, suggests that Rav Chisda is referring to a place where wine is readily available. Beer is not valid for *kiddush* in such places since people living in such places do not commonly use beer as חמר מידנה (a wine alternative). Rav Chisda agrees with Ameimar,, however, that beer may be used for *havdalah* in a place where there is no wine. In conclusion the Rosh rules that in a city where there is no wine, one may recite *kiddush* and *havdalah* over beer. [He adds, however, that

on <u>Friday night</u> it is preferable to recite *kiddush* over <u>bread</u> (if there is no wine), rather than over beer.]¹

The *Shul*chan Aruch² follows the ruling of the Rosh and permits one to recite *kiddush* and *havdalah* over beer in a city where there is no wine.

The Bach³ notes that many great rabbis would regularly recite *kiddush* on beer (on Shabbos morning) even though wine was available, and he questions the halachic grounds for such a leniency. The Taz⁴ explains that since wine is expensive today and people customarily drink other types of beverages instead of wine, one may use beer as a wine-substitute [at least on Shabbos morning when the obligation to recite *kiddush* is (only) *miderabbanan*].

The Sefer Halachos Ketanos⁵ rules that only alcoholic beverages are valid for *kiddush*. He says that coffee, for example, may not be used for *kiddush* even in a city where people commonly drink coffee instead of wine.

The *Shul*chan Aruch,⁶ however, rules that any beverage (except for water) that people routinely drink is considered חמר מדינה and may be used for *kiddush* (in a location where there is no wine) - as the Rashbam indicates.

The Mishna Berurah⁷ adds that if one enjoys whisky, he may recite *kiddush* over whisky (on Shabbos morning) - provided he drinks the minimum shiur (amount) required

for kiddush. [The Gemara on 107a says that one who recites kiddush must drink at least a one who recites kiddush must drink at least a to be between 1.5 and 3 ounces). Consequently, he rules that if one makes kiddush over whisky he must use a standard-size kiddush cup (i.e., a cup that holds a רביעית - which is estimated by the authorities to be between 3 and 5 ounces), and he must drink the minimum shiur of מלא לוגמין.

The Maharsham⁸ and Eishel Avraham,⁹ however, note that many people customarily recite *kiddush* over a small glass of whisky and they drink less than a מלא לוגמיו. They suggest that since whisky is commonly drunk in much smaller quantities than other beverages, even a small amount is considered significant and suffices for *kiddush*.¹⁰

דף קח. השמש שאכל כזית מצה כשהוא מיסב יצא

The Mishna above (99b) states that all must recline during the *seder* on Pesach night as a demonstration of freedom and redemption (in commemoration of *yetzias mitzraim*). The Gemara (108b) says that הסיבה - reclining - is required during the eating of *matzah*, but not during *marror* (since *marror* signifies slavery, not redemption).

The Gemara cites R' Yehoshua b' Levi who says that a waw (Jewish servant or waiter) who has eaten a *k'zayis* (olive's volume) of *matzah* in a reclining position has discharged his obligation. This proves, says the Gemara that a servant is obligated to recline even when he is in the presence of his employer (in contrast to a student who need not recline when he is in the presence of his Rebbi).

The Rosh deduces from the wording of R' Yehoshua ben Levi that if one <u>fails</u> to recline during the eating of *matzah* he does <u>not</u> fulfill his obligation and he must eat another *k'zayis* of *matzah* while reclining.

The Brisker Rav¹¹ notes that the Rambam seems to have another opinion on this matter, for the Rambam does not make mention of the

fact that one who fails to recline during *matzah* must eat more *matzah*.

The Brisker Rav explains that according to the Rosh, the mitzvah of הטיבה is an essential component of the mitzvah of matzah (and ידי). Therefore, it follows that failure to recline invalidates the mitzvah of matzah and the mitzvah must be redone.

The Rambam¹² writes that although the main time for reclining is during the matzah and the four cups of wine, it is praiseworthy for one to recline throughout the entire meal at The Rambam thus indicates, the seder. contrary to the Rosh, that הסיבה is not a component of the mitzvah of matzah (and "T כוסות), but rather is an independent mitzvah which is relevant during the entire seder (just that the sages designated matzah and די כוסות as the primary time for this mitzvah of הסיבה). Therefore, if one fails to perform this mitzvah and he does not recline during the eating of matzah, his fulfillment of the mitzvah of matzah is not affected.¹³

[The Brisker Rav adds that re-eating the matzah in a reclining position (in an attempt to properly fulfill the mitzvah of הסיבה) will not accomplish anything. After one has eaten a k'zayis of matzah (even if without הסיבה) his matzah obligation is fulfilled and it is pointless to eat more matzah [with הסיבה], because the additional matzah is non-mitzvah matzah and is no more significant than a plain piece of food. Therefore, according to the Rambam, if one fails to eat matzah while reclining, he forfeits the mitzvah of הסיבה (with respect to matzah) and it cannot be remedied by eating more matzah while reclining.]

The Brisker Rav suggests an alternate understanding of R' Yehoshua b' Levi's statement which conforms with the Rambam's position. When R' Yehoshua b' Levi says that a שמש who eats a k'zayis of matzah while reclining has discharged his obligation, he means to say that the servant has discharged his minimum הסיבה obligation. He is teaching that the servant may eat the rest of his

meal in a non reclining position (because a servant is busy serving the meal), even though all others should eat the entire meal while reclining. [This is in contrast to the Rosh who understands R' Yehoshua b' Levi as teaching that the שמש discharges his <u>matzah</u> obligation only if he eats it while reclining.]

דף קט. חייב אדם לשמח בניו ובני ביתו ברגל

The braysoh derives from the posuk ושמחת בחגך]אתה ובנך ובתך (Devarim 16:14) יוכו - you should rejoice on your festival [you, your son, your daughter etc.] - that there is a mitzvah for a person to cause his family to rejoice on Yom Tov. R' Yehuda says that each member of the family should be given something suitable for them. Men should be given wine while women should be given beautiful garments. [The Gemara in Kiddushin 34b says that even if women are not personally obligated in the mitzvah of simcha (i.e., korbon shelamim), there is a mitzvah incumbent on a man to gladden the hearts of all members of his household.]

R' Yehuda ben Beseira states in another braysoh that in the times of the Bais Hamikdash אין שמחה אלא בבשר - one fulfills the mitzvah of *simcha* (rejoicing on Yom Tov) only with meat [of a *korbon shelamim*], and today one fulfills the mitzvah with wine, as the posuk states ויין ישמח לבב אנוש - wine gladdens the heart of man.

Tosfos (ד״ה במה) and Tosfos in Rosh Hashana 6b, ד״ה אשה indicates that the first braysoh which says women should be given pretty clothing to rejoice with, is referring to the post-Bais Hamikdash era when korbonos could no longer be offered. However, in the time of the Bais Hamikdash everyone including women would rejoice with the eating of the meat of the shelamim.

The Rambam,¹⁵ in codifying this halacha, writes that even though the *korbon shelamim* is the primary type of *simcha* required by the Torah on Yom Tov, one is also obligated to gladden the hearts of all the members of his

household with something suitable for them. How so? Children are given nuts and candies, men eat meat and drink wine, and women are given pretty clothing. The Rambam thus indicates that even in the time of the Bais Hamikdash one was obligated to buy his wife pretty clothing for Yom Tov. ¹⁶

Moreover, the Rambam indicates that today, in the absence of the Bais Hamikdash when we can no longer eat from a *korbon shelamim*, the mitzvah of *simcha* still entails drinking wine and eating meat.

The Bais Yosef¹⁷ questions the Rambam's ruling, noting that our Gemara clearly indicates that the mitzvah to eat meat on Yom Tov pertains only to the meat of a *shelamim*, and today one fulfills the mitzvah of *simcha* by drinking wine.¹⁸

- The Bircas Avraham explains that the obligation to buy candies and nuts for one's children is not merely to train them in the mitzvah of *simcha* (חינוך),¹⁹ but rather it is for the sake of the father's personal mitzvah of *simcha*. In order for one to properly rejoice, it is essential to ensure that his family members are in a joyous state of mind as well.
- The Rambam²⁰ writes that in order to properly fulfill the mitzvah of *simcha*, one must invite orphans, widows, and other needy and despondent individuals to his Yom Tov feast. The Rambam says that if one shuts his door to keep out the needy, and rejoices privately with his own family, אין זו שמחת בריסו it is not considered a mitzvah celebration, but rather a "celebration of one's belly."

The Rambam also says that *simcha* on Yom Tov, if exercised properly, should lead one to a higher level of avodas Hashem, not, Heaven forbid, to frivolity, levity or drunkenness.

דף קי: כללא דמילתא כל דקפיד קפדי בהדיה

The Gemara (starting on 109b) launches a lengthy discussion regarding the mystical danger of זוגות (eating and doing certain things in pairs, which can cause harm from demons),

as well as dangers related to sorcery and evil spirits. [For an excellent overview of this topic and a presentation of several different approaches, see the Shottenstein edition of Pesachim, daf 109b, note 8.]

The Gemara on 110b postulates that as a general rule, demons object to יוגות (pairs) only with respect to one who is מקפיד - mindful - about zugos. However, if one is not mindful of eating zugos, the demons are not mindful of him and they do not harm him.

The She'lah²¹ explains that if one believes in demons and in other evil forces, Hashem abandons him to these forces and allows them to hold sway over him. However, if one puts all his trust and belief in Hashem, other forces have no power over him.

The Sefer Malkiel²² explains that *zugos* were banned in order to counter the idolatrous belief in a double deity (good and evil).²³ He suggests that the Gemara says that כל דקפיד - one who is concerned and confused about the belief in "pairs" (i.e., a dual deity, Heaven forbid), קפדי בהדיה - must refrain from eating *zugos* - because he must work to reinforce his faith and belief in the oneness of Hashem. However, one who is convinced about the oneness of Hashem need not refrain from eating *zugos*, because his faith in Hashem is solid.

- R' Moshe Feinstein²⁴ applies the rule of כל the concept of עין הרע (the evil eye). He says that as a rule one should not excessively concern himself with the effects of ayin horah because the more one is mindful of these matters the more effect it can have on him. He concedes, however, that one should exercise a measure of precaution regarding ayin horah and refrain from flaunting something exceptionally admirable which is likely to cause wonderment and jealousy.
- The Meiri (109b), in keeping with the position of the Rambam²⁵ that demons and sorcery are not real forces, and belief in their power is mere folly, suggests that the harm caused by eating pairs is psychosomatic. If

one refrains from eating *zugos* because he believes that he will be harmed by demons, he thus trains his mind and body to reject *zugos* and hence he might indeed be adversely affected. Therefore, the Gemara says that one who pays no heed to *zugos* will not be affected.

דף קיא. שלשה אין ממצעין ולא מתמצעין

1] In continuation of the discussion concerning the harm caused by demons and other mystical forces, the Gemara says a woman should not pass between two men, and also a man should not pass between two women. Rav Papa says that if they do pass in between, the remedy is to recite certain p'sukim (see Gemara and Rashbam).

The Gemara adds that it is particularly dangerous if a *niddah* at the beginning of her menstrual period passes between two men because one of the men will be harmed and killed as a result. [And if the *niddah* is at the end of her period she will cause them to quarrel.] Here too, the Gemara says that one can ward off this danger by reciting a posuk.

Tosfos says that some explain that this fatal harm is caused only if the woman performs סישור (sorcery). Similarly, the Ben Yehoyada explains that a *niddah* passing between two men causes a fatality only if they encounter a demon at that time. Consequently, he asserts that today this practice is not considered dangerous (although it is still preferable to avoid it²⁶) because demons are much less prevalent today than in Talmudic times. [See also Tosfos to Yoma 77b who says that demons are no longer common amongst us and therefore we need not refrain from *zugos*.]

The Vilna Gaon²⁷ suggests a connection between the story of Purim and our Gemara. The Gemara in Megillah 15a says that Esther began to menstruate when she heard about Haman's evil decree against her people (תחלחל המלכה), Esther 3:4). It is conceivable, suggests the Vilna Gaon, that Esther invited

Achashveirosh and Haman to her party with the intent to help her nation by passing between the two men, thereby causing fatal harm to [at least] one of them (or perhaps causing them to quarrel). [See Megillah 15b where the Gemara question's Esther's motives for inviting Haman to the party, מה ראתה את המן

2] The Gemara in Horayos 13b lists a number of things that could be detrimental to one's Torah study (i.e., by making it difficult for one to understand the Torah that he studies or by causing one to forget his learning³⁰), one of which is passing between two women, or allowing a woman to pass between two men.

The Maharsha maintains that reciting the recommended posuk (mentioned in our Gemara) only helps to ward off the physical danger, but it does not restore the damage to one's learning.

Horav Yosef Chaim Sonnenfeld,³¹ however, assumes that reciting the recommended posuk is helpful even to restore one's learning.

דף קיב.

אוכלין ומשקין תחת המטה רוח רעה שורה עליהם

1] The Gemara says that a רוח רעה (evil spirit) rests on food and drink that are left under a bed, even if in a tightly closed container.³²

The Gemara in Bava Basra 58a says that the underside of a talmid chacham's bed is very neat because he keeps only his shoes there. In contrast, the underside of the bed of an am ha'aretz (non-learned individual) looks like a disorganized storage bin, for he stores many things there. The Rashbam (ibid.) explains that an am ha'aretz stores all types of belongings under his bed including food and drink, whereas a talmid chacham is careful not to store food there because he is mindful of the fact that a רוח רעה rests on food stored under one's bed, as our Gemara says.

The *Shul*chan Aruch,³³ in codifying our Gemara, writes that one should not place food and drink under his bed. However, the

Shulchan Aruch does not rule on the halachic status of such food after the fact.

The Shvus Yaakov³⁴ adduces proof from the aforementioned Gemara in Bava Basra that it is permissible to eat such food - בדיעבד - after the fact. He notes that we often find that an *am ha'aretz* lacks trustworthiness regarding the tithing of his produce (in Eretz Yisrael), but we never find a concern regarding all other food - even though an *am ha'aretz* often leaves food under his bed (as the Gemara says in Bava Basra, cited above). This implies that it is permissible to eat such food after the fact.³⁵

The Vilna Gaon³⁶ disagrees and is of the opinion that food mistakenly stored under a bed must be discarded.

Some authorities³⁷ maintain that there is no run with respect to food left under the bed of a non-Jew.

2] R' Nachman (109b) derives from a posuk (Sh'mos 12:42) that the first night of Pesach is מויס, ליל המשומר ממויקין - a night of protection from harmful forces - just as *B'nai Yisrael* in Mitzraim were protected on that night from harm. Consequently, he asserts that on the first night of Pesach we need not be mindful of *zugos* (eating or drinking pairs, i.e., four cups of wine).

The Ramoh³⁹ says that it is customary to open the door during the *seder* when reciting the passage שפוך חמתך, to demonstrate that Pesach night is שפורים - a night of protection. Moreover, he says⁴⁰ that it is customary to recite only the first passage of sh'ma when retiring to bed on Pesach night. The rest of the text (which is recited to protect one against harm, see Sh'vuos 15b) is omitted on the first night of Pesach since it is a night of protection (ליל שימורים). [The Darcai Moshe also cites the custom of leaving the door unlocked.⁴¹]

The Yalkut HaMeiri⁴² cites an incident in which an individual left food under his bed on the first night of Pesach. The authorities in Yerushalaim ruled that the food may be eaten

(even according to the stringent opinion of the Vilna Gaon who generally forbids such food). They reasoned that the food was unaffected by since it was בוח רעה since it was.

דף קיג.

פשוט נבילתא בשוקא ושקיל אגרא

Rav instructed Rav Kahana to perform even menial labor, such as skinning carcasses in public, to earn a living. One should <u>not</u> say that it is inappropriate for a great Torah scholar to do so. Moreover, the Gemara in Bechoros 29a indicates that every Torah scholar must have a trade from which he earns his livelihood for the Gemara says it is forbidden for a Torah scholar to accept monetary compensation for teaching Torah (מה אני בחנם אף אתה בחנם).

The Rambam⁴⁴ codifies these Gemaros and writes that Torah scholars should engage in a trade to support themselves, even menial trades, rather than accept support from the community.

The Ramoh,⁴⁵ however, writes that it is customary to support our rabbis so as to enhance the prestige of the Rabbinate. If rabbis would be forced to occupy themselves with a trade, their congregants wouldn't properly respect them and their position and honor would be belittled. The *Ramoh* concedes, however, that if a rabbi is able to support himself and refrain from taking a salary from the community, it is considered an act of piety and is commendable.

The Maharshal⁴⁶ contends that a Torah teacher, although capable of supporting himself, should not do so. He explains that earning a living would inevitably lessen the amount of time available for teaching Torah and it would be sinful for a rabbi to spend his time earning a livelihood, rather than teaching Torah.

HoRav Moshe Feinstein z"l⁴⁷ rules that rabbis and Torah scholars should accept a stipend from the community for it is customary to rely on the opinion of the Ramoh and Maharshal. In fact, says R' Moshe, in

present times a Rabbi who contends that he is capable of achieving excellence in Torah while simultaneously supporting himself through business, as the Rambam advises, is merely deluding himself. He classifies such an attitude as a scheme of the *yetzer horah* (evil inclination) and says that such a person will ultimately forget the little knowledge of Torah which he manages to acquire. A Torah scholar should be encouraged to utilize all of his time for Torah study, even if this means having to accept communal support.

הוי זהיר באשתך מחתנה הראשון

R' Yehoshua b' Levi said in the name of the people of Yerushalaim, "be watchful that your wife does not frequent the company of her first son-in-law." R' Chisda explains that there is a concern of immoral behavior because a mother-in-law often is fond of her (first) son-in-law.

The Gemara in Bava Basra 98b says that it is improper for a man to dwell in the same house as his mother-in-law and the Rashbam explains that the prohibition is based on our Gemara. [The Rashbam (ibid.) explains that the above-mentioned concern actually applies to all sons-in-law. Our Gemara specifies the first only because there is added affection for the first son-in-law.] Moreover, the Gemara *Kiddush*in 12b records that administered the punishment of מכות מרדות (lashes) to one who resided in his mother-inlaw's house.

The *Rambam*⁴⁸ rules, as stated in the *Gemara* in Bava Basra and *Kiddush*in, that it is forbidden to live in the same house as one's mother-in-law.

Many Rishonim note that it is customary (at least in certain situations) to permit a man to reside with his in-laws, and they offer various reasons:

(a) *Tosfos* in *Kiddushin* permits living in one's mother-in-law's house if he lives there gratis. Since he has an obvious (permissible) motive for living there (i.e.,

- monetary considerations) people will not suspect him of base motives.⁴⁹
- **(b)** The *Raavad*⁵⁰ maintains that when the son-in-law has a private room at his in-law's house, his living there is not considered indecent and is permitted.
- (c) The *Meiri*⁵¹ writes that the "contemporary daughters of Israel" are exceedingly modest and are above suspicion, and we therefore are no longer so concerned about this problem except for cases in which there are persistent rumors concerning misconduct between them.
- (d) Tosfos Ri Hazaken⁵² cites an opinion that the prohibition only pertains to a man residing in the same house with his ארוסה (betrothed bride) because it is immodest for a couple to live in the same house their consummated marriage is (נשואין). [According to this p'shat, the ban mentioned by the Gemara in Kiddushin and Bava Basra is not related to R' Yehoshua b' Levi's admonition in our Gemara. Even though vigilance is recommended, there was never prohibition for a married couple (after נשואין) to reside at their in-laws.]

דף קיד. בית הלל אומרין מברך על היין ואח"כ על היום

Kiddush on the eve of Shabbos consists of two berachos, (a) ברכת היין - the bracha on the wine (בורא פרי הגפן), and (b) ברכת היום - the bracha on the kedusha of the Shabbos (מקדש). Bais Shammai and Bais Hillel dispute the proper order of these berachos. The halacha follows Bais Hillel who maintain that the ברכת היים should precede the ברכת היים.

The Gemara gives the following two reasons for Bais Hillel's position. (a) יין גורם - wine is the cause of the kiddush, i.e., if not for the wine, kiddush would not be recited. (b) The ברכת היין and as a general rule we say - תדיר קודם - that which is frequent takes precedence.

The Graz⁵³ rules that if one mistakenly reversed the order of the *berachos* and recited the *bracha* מקדש השבת before *borei pri hagofen* he has not fulfilled the mitzvah of *kiddush* (for he did not perform the mitzvah in the order prescribed by Bais Hillel). This individual must repeat the *bracha* מקדש השבת so that it follows בורא פרי הגפן.

The Yeshuas Yaakov⁵⁴ notes that some women, after hearing *kiddush* from their husband, recite *borei pri hagofen* over the *kiddush* wine distributed to them. He objects to this practice because by doing so, these women are in effect reversing the proper order of the *berachos*. [First they hear their husband recite מקדש השבת for them and then they recite their own בורא פרי הגפן.]

2] The P'nei Yehoshua (Berachos 51b) points out that the obligation to recite the bracha of kiddush (ברכת היום / מקדש השבת) is min haTorah, whereas the mitzvah to recite kiddush over wine (or bread) is only miderabbanan (see Tosfos above 106a, 55 Al Hadaf to Berachos אדר לא Consequently, he argues that the ברכת היום should take precedence because a mitzvah min haTorah generally takes precedence over a mitzvah miderabbanan (even if the mitzvah miderabbanan is more frequent). 56

The Tzlach (ibid.) raises another question. He asks why the Gemara assumes that if one lacks wine he does not recite *kiddush* at all (יין). He argues that since the mitzvah of sanctifying Shabbos (through the recital of *kiddush* and the *bracha* מקדש השבת is *min haTorah*, presumably this mitzvah can be performed without wine (because the obligation to recite *kiddush* over wine is only *miderabbanan*).

In answer, the P'nei Yehoshua and the Tzlach suggest that indeed, one discharges his biblical obligation of kiddush with the recital of the bracha of מקדש השבת even without wine. However, this biblical mitzvah is fulfilled during maariv when one recites the bracha מקדש השבת during the maariv

sh'moneh esray. The bracha מקדש השבת that one subsequently recites at home during kiddush over a cup of wine is only miderabbanan. The Gemara considers wine to be the cause for the kiddush that one recites at home because there is no obligation for one to repeat the bracha מקדש השבת after maariv unless he has wine (or bread) over which to recite kiddush. 58

The Tzlach comments that according to this reasoning, a woman who did not *daven maariv* and happens to recite *kiddush* on her own behalf should be obligated to reverse the order of the *berachos*. Since in this case the *bracha* of *kiddush* is *min haTorah*, Bais Hillel would agree that it must precede the *bracha* over the wine.⁵⁹

The She'arim Metzuyanim b'Halacha (*Berachos* 51b) comments that perhaps this is why some women, upon receiving *kiddush* wine from their husbands, recite their own *bracha* בורא פרי הגפן (see Yeshuos Yaakov above). Since they did not *daven maariv*, it is fitting that the *bracha* of *kiddush* (מקדש השבת, that they hear from their husbands) precede the *bracha*.

דף קטו. אמר רב חסדא מעיקרא מברך עליה בפה"א

1] The Mishna on 114a and the Gemara on 114b mentions the custom of dipping a vegetable (i.e., *karpas*) at the *seder* (after *kiddush*). The Gemara says that the reason for this custom is to arouse the curiosity of the children so that they should question why the night of Pesach is different from other nights (מה נשתנה).

The Mishna indicates that one may use bitter herbs (*marror*) for *karpas*. The Gemara (end of 114b) says that if there are other types of vegetables available besides bitter herbs, one of the other vegetables should be used for *karpas*. The *bracha* בורא פרי האדמה is recited over the *karpas* vegetable. Then, upon eating the *marror* later (after the *matzah*), the *bracha* is recited.

The Rambam 61 says that one should eat a k'zayis of vegetables for karpas. The Rosh 62 disagrees and maintains that a k'zayis is only required for marror because we recite the bracha אכילה and the term אכילה (eating) connotes a minimum of a k'zayis. Karpas does not require a k'zayis because we recite only בורא פרי האדמה over karpas.

2] Rav Huna asserts (end of 114b) that the procedure is the same for one who has only biter herbs; he recites בורא פרי האדמה over some bitter herbs for *karpas*, and after the *matzah* he takes more bitter herbs for the mitzvah of *marror* and recites ...

The halacha, however, follows Rav Chisda who maintains that one who eats bitter herbs for *karpas* must recite על אכילת מרור (in addition to בורא פרי האדמה) at that point, for it would be improper to eat *marror* and delay the *bracha* על אכילת מרור until after the *matzah*. [Later, after the *matzah*, this individual should eat more bitter herbs (for the purpose of arousing the children's curiosity) without reciting any *berachos*.]

The Sha'agas Aryeh 63 ask why R' Chisda does not advise such a person (who uses bitter herbs for karpas) to eat <u>less</u> than a k'zayis of marror during karpas. In this way he can circumvent the obligation to recite the bracha circumvent the obligation to recite the bracha minimum shiur for the mitzvah of marror is a k'zayis). Then, after the matzah, he should eat a k'zayis and recite matzah and matzah and matzah should eat

The Sha'agas Aryeh offers three solutions:

- (a) One must eat a minimum of a *k'zayis* of vegetables for the mitzvah of *karpas* as the Rambam says. ⁶⁵ Therefore, R' Chisda has no choice but to obligate him to recite על אכילת during the *karpas*, since he eats a *k'zayis*.
- (b) The Sha'agas Aryeh deduces from the wording of the Rosh that one not only fulfills the mitzvah of *karpas* with less than a *k'zayis* (according to the Rosh) but the mitzvah of *marror* as well. The Rosh says that one must eat a *k'zayis* of *marror* because the text of the

we do not want to utter a falsehood. The Rosh implies that if one eats less than a *k'zayis* he has fulfilled the mitzvah (just that the wording of the *bracha* is inaccurate). Therefore, even if one would eat less than a *k'zayis* of bitter herbs for *karpas* he still would fulfill the mitzvah and he would no longer be permitted to recite על אכילת מרור later after the *matzah*. Consequently, R' Chisda maintains that one who has only bitter herbs has no choice but to [eat a *k'zayis* and] recite על אכילת מרור wording tarpas.

(c) Alternatively, the Sha'agas Aryeh says that even if one does not fulfill the mitzvah of marror with less than a k'zayis, it still is not proper to eat some marror without reciting a bracha because even a small amount of marror is חזי לאצטרופי - can potentially combine - with additional marror to complete a full k'zayis for the mitzvah. Therefore, R' Chisda does not consider eating less than a k'zayis of bitter herbs during karpas (and waiting until after the matzah to recite על a viable option.

דף קטז. ר"ג אומר כל שלא אמר ג' דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו

Rabban Gamliel (Mishna 116a) said that whoever does not explain the reason for the mitzvah of *korbon pesach*, *matzah* and *marror*, has not fulfilled his obligation at the seder.

Tosfos (116a, ד״ה ואמרתם) says that the posuk אמרתם זבח פסח is the source for R' Gamliel's assertion, for the posuk indicates that the mitzvah of (eating from the) korbon pesach is accomplished only through אמרתם proclaiming (the reason for the pesach). Tosfos adds that matzah and marror are חוקש (scripturally compared) to pesach and therefore, the reasons for those mitzvos too, must be explained at the seder.

The Gemara above on 95a says that all laws that pertain to the actual *korbon pesach* (מצוה שבגופו), such as the issur to break the bones of a *pesach*, apply to the *pesach sheni* as

well. Mitzvos that are only indirectly related to the *korbon pesach* (such as the issur to own chametz during the shechitah) do not apply to *pesach sheni*.

The Aruch LaNer⁶⁷ remarks that presumably R' Gamliel's halacha (i.e., proclaiming the reason for *korbon pesach*) is a מצוה שבגופו because it pertains to the actual *korbon*, and hence it should apply even to *pesach sheni*.

The Aruch LaNer, however, concludes that if one fails to say the reason for the *korbon pesach* R' Gamliel does not mean to say that he has not fulfilled his *korbon pesach* obligation (as Tosfos implies), 68 but rather, he has not fulfilled the mitzvah of saying the *hagadah* (i.e., סיפור יציאת מצרים - recounting the exodus from mitzraim). R' Gamliel is saying that the minimum required for the mitzvah of *hagadah* is that one enunciate the reasons for *pesach*, *matzah* and *marror*. 69

Accordingly, says the Aruch LaNer, this mitzvah does not apply to *pesach sheni* because it is not a mitzvah intrinsic to *korbon pesach* (but rather to the mitzvah of *hagadah*).⁷⁰

דף קיז. נביאים שביניהן תקנו להן הלל

Rav Yehuda says in the name of Shmuel that the prophets among *Klal Yisrael* instituted that *hallel* be recited on the festivals and when there is salvation from suffering and tragedy.⁷¹

On the basis of the following argument the Gemara proves that *hallel* was composed before Dovid Hamelech's times. The Gemara argues, אפשר ישראל שחטו פסחיהם ונטלו - it is certainly not possible that *Klal Yisrael* offered their *pesachim* and took their *lulav*im without reciting *hallel* all the years prior to Dovid Hamelech.

The Mishna above on 95a says that there is a mitzvah to recite *hallel* on the fourteenth of Nissan when the *pesach* is slaughtered and also on the night of the Pesach when the *pesach* is eaten. Even today, in the absence of

the korbon pesach, we still have a mitzvah to recite hallel on the night of pesach (Mishna 116b). Some communities have the custom to recite hallel (on the night of pesach) in shul after maariv. This is done so that the entire community can recite it in unison, as the posuk states נגרוממה שמו יחדו - and we shall exalt Hashem's name unitedly.⁷²

The Gemara in Arachin 10b lists eighteen festival days when we recite the entire *hallel* (in Eretz Yisrael). The Ran asks why the night of *pesach* is omitted from this list. The Ran answers that the Gemara in Arachin only lists the times that *hallel* is recited due to Yom Tov. The mitzvah to recite *hallel* on the night of *pesach* is not because it is Yom Tov, but rather is based on the סברא (logical argument) cited above, אפשר ישראל שוחטין וכו (which states that *hallel* should be recited during the fulfillment of the mitzvah of *korbon pesach*.

The Mishnas Yaavetz⁷⁴ explains, based on this Ran, that the *hallel* recited on Succos (after shacharis) serves a dual function; (a) it is recited because Succos is one of the festival days listed in Arachin on which *hallel* is required, and (b) because the mitzvah of *lulav* warrants *hallel* as stated in our Gemara.

The *Shul*chan Aruch⁷⁵ writes that after shacharis one takes his *lulav* and performs the mitzvah of *lulav* and then recites *hallel* (while holding his *lulav*). The Magen Avraham⁷⁶ cites the She'lah who recommends reciting the *bracha* on the *lulav* in the succah prior to going to *shul*.

The Vilna Gaon⁷⁷ writes that the mitzvah of *lulav* is performed prior to *hallel* because the Gemara says that it is logical to recite *hallel* at the time of the mitzvah of *lulav* (אפשר). The Vilna Gaon thus indicates that it is preferable not to perform the mitzvah of *lulav* before shacharis. Rather, one should wait and not perform the mitzvah of *lulav* until after shacharis so that he should recite *hallel* immediately upon performing the mitzvah of *lulav* - in conformance with our Gemara's of *lulav* - in conformance with our Gemara's

The Mishnas Yaavetz, accordingly, argues that if one did not have a *lulav* and did not perform the mitzvah of *lulav* in the morning when he recited *hallel*, he should repeat *hallel* later in the day upon obtaining a *lulav* and performing the mitzvah. He argues that the mitzvah of *lulav* warrants the recital of *hallel*, even if *hallel* was already recited earlier in the day (in honor of the festival).

דף קיח: מאי דכתיב הללו את ה' כל גוים

In hallel there is a posuk that states, הללו he nations of the world will praise Hashem...because He has bestowed kindness upon <u>us</u> (Tehillim 117). R' Yosi, the father of R' Yishmael, expounds on the meaning of this posuk, wondering why the nations of the world will praise Hashem for the good that Hashem does <u>for Klal Yisrael</u>.

R' Yosi explains (as understood by the Rashbam) that the posuk should be read as follows. The non-Jews will praise Hashem for the good that they receive from Hashem. The second posuk, כי גבר עלינו חסדו, is saying that B'nai Yisrael certainly should praise Hashem because they receive much more kindness from Hashem than do the non-Jews.

Rashi seems to have a different גירטא (textual reading) which reads that the non-Jews will thank Hashem for the wondrous deeds that Hashem performs for *B'nai Yisrael*. This reading requires explanation because it seems to leave the Gemara's original difficulty unresolved.

The Brisker Rav⁷⁸ explains that there are two types of blessings recited in the event of a special occurrence. (a) One must thank Hashem when he is personally delivered from danger (e.g., one who recovers from a serious illness recites *bircas haGomel*). This *bracha* is recited even if one was delivered through non-miraculous means.

(b) Upon witnessing a miraculous event or spectacular phenomenon one recites a *bracha* praising Hashem's wondrous might (e.g., upon witnessing thunder and lightning, the *bracha*

שכוחו וגבורתו מלא עולם or שכוחו וגבורתו מלא נולם is recited).

Initially it was assumed that when Mashiach comes B'nai Yisrael will be redeemed through natural means. Consequently R' Yosi asks why the non-Jews should thank Hashem for the kindness bestowed on B'nai Yisrael. In answer, R' Yosi stresses that the non-Jews will praise Hashem upon witnessing the גבורות ונפלאות - mighty and miraculous deeds - that Hashem will perform for B'nai Yisrael.⁷⁹ Upon witnessing such events everyone is obligated to praise Hashem, even one who did not personally benefit.

The posuk continues: If the miracles performed on behalf of *Klal Yisrael* will be so wondrous that even the non-Jews will praise Hashem, then certainly, *B'nai Yisrael* should praise Hashem. *B'nai Yisrael* will not only have to praise Hashem for witnessing wondrous miracles (blessing B), but they will also have to thank Hashem for their salvation (blessing A).

• R' Itzel of Ponovizh⁸⁰ explains that the non-Jews in future times will praise Hashem (for the salvation of the Jews) even more than the Jews themselves because the non-Jews perceive the full extent of Hashem's miracles. R' Itzel explains that in every generation there are non-Jews who plot against the Jews and plan their destruction, and Hashem foils their evil plots before they materialize. Often times, the evil plots are foiled at their inception before other people are even aware of the plot. In such cases, only the non-Jews who conceived of the plot could praise Hashem for the miracle, for only they are aware of Hashem's miraculous salvation.⁸¹

דף קיט: אמר להם יעקב איני מברך שנשאתי ב' אחיות

The Gemara relates an interesting aggadic account of a feast that Hashem will host for tzaddikim in future times (after Mashiach comes). After the meal, each of the three avos

(patriarchs) will be honored with leading the *bircas hamazon* (*zimun*) and each one will refuse, claiming to be undeserving for different reasons.

Yaakov Avinu will say, "I am unfit to lead the *zimun* because I married two sisters (Rachel and Leah), an act that was eventually forbidden by the Torah." [The Gemara says that Moshe Rabbeinu and Yehoshua will also refuse the honor, but Dovid Hamelech will finally accept, as alluded to in Tehillim (116:13) where Dovid writes, בוס ישועות אשא - I will raise the cup of salvation, and proclaim in the name of Hashem.]

The Midrash (cited by Rashi in Bereishis 32:5, עם לבן הרשע גרתי ותרי"ג מצות שמרתי) says that Yaakov observed all the laws of the Torah (even though the Torah was not given until generations later).⁸³

The commentators wonder this Midrash can be reconciled with the fact that Yaakov married two sisters, a union forbidden by the Torah.

The Ramban (Bereishis 26:5) submits that the avos observed the mitzvos only in Eretz Yisrael. Yaakov married Rachel and Leah in Padan Aram, which was outside Eretz Yisrael. Hashem took Rachel's life before they entered Eretz Yisrael because once Yaakov reentered Eretz Yisrael he was bound by Torah law and he was no longer permitted to be married to two sisters.

Alternatively, the Maharsha (Yoma 28b) suggests that Rachel and Leah were converts. As such they were not halachically considered sisters, because one's relationship with his biological family is halachically dissolved upon conversion (אר בקטן שנולד דמי - a convert is considered as a newborn child). Thus, according to Torah law Yaakov was permitted to marry Rachel and Leah, for they weren't considered sisters.

The Mizrachi⁸⁵ asks that if indeed, Yaakov was justified in marrying Rachel and Leah why does our Gemara consider it a sin.

The Radvaz⁸⁶ answers that even though Yaakov did not commit an actual sin, he still felt unqualified to lead the *zimun* because he conducted himself in a manner which *appeared* as a sin.

דף קכ: ר' אלעזר בן עזריה אומר עד חצות

R' Elazar ben Azaryah derives from a posuk that the *korbon pesach* must be eaten before *chatzos* (midnight). Rava says, accordingly, if one eats *matzah* today after *chatzos* he has not fulfilled the mitzvah because *matzah* is scripturally compared to *korbon pesach*. The Rambam⁸⁷ rules in accordance with R' Akiva who disagrees with R' Elazar ben Azaryah and is of the opinion that one may eat *matzah* the entire night. Many Rishonim disagree and rule in accordance with R' Elazar b' Azaryah (see Tosfos, אמר רבא (see Tosfos, אמר רבא).

The *Shul*chan Aruch⁸⁸ writes that one should be careful to finish eating the *matzah* at the *seder* before *chatzos*. This applies not only to the first *k'zayis* of *matzah*, but even the afikoman *matzah* which is eaten at the end of the meal should be eaten before *chatzos* (because that *matzah* commemorates the *korbon pesach*).⁸⁹

The Dagul Me'revavah⁹⁰ writes that if one was delayed and was unable to begin the *seder* until close to midnight, he should skip the *hagadah* and quickly eat the *matzah* and *marror*, in order to fulfill the principal mitzvos before *chatzos*. Afterwards, he should recite the *hagadah* even if it is past midnight.

• The Torah bids one to relate the story of yetzias mitzraim (הגדת לבנך, Sh'mos 13:8). In the hagadah we learn that this mitzvah applies only בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך - when we are in the presence of matzah and marror, which is on Pesach night.

The Minchas Chinuch⁹¹ submits that the *hagadah* must be recited prior to *chatzos*

(according to R' Elazar b' Azaryah) because the mitzvah of reciting the *hagadah* (לבנך is linked to the mitzvah of *matzah* and *marror* (בשעה שיש מצה ומרור לפניך).

In light of this, the Emek Bracha finds difficulty with the ruling of the Dagul Me'revavah. He argues that it is more important to recite the *hagadah* before *chatzos* than to eat *marror* before *chatzos* because the mitzvah of *marror* today (in the absence of the *korbon pesach*) is only *miderabbanan*, whereas the mitzvah of saying the *hagadah* is *min haTorah*.

דף קכא. בירך ברכת הפסח פטר את של זבח

- In the times of the Bais Hamikdash, they would offer a korbon chagigah on Erev Pesach (in addition to the korbon pesach). The meat of this korbon chagigah (called תגיגת יייד) was eaten on the night of Pesach prior to the korbon pesach, to ensure that the pesach is eaten "על השובע" on a full stomach (which is a Torah requirement for the korbon pesach).
- Upon eating the *korbon chagigah*, a *bracha* "וצונו לאכול הזבח" was recited, and upon eating the *korbon pesach* the *bracha* וציונו לאכול was recited.

The Mishna cites a dispute as to whether the *bracha* recited on the *korbon pesach* could exempt one from reciting a *bracha* on the *chagigah*. [The Aderes⁹² suggests that the Mishna could be referring to a case in which Shimon is about to eat the *chagigah* and Reuven is about to recite a *bracha* on his *korbon pesach*. The question is whether Shimon is exempt from reciting a *bracha* on his *chagigah* if he listens to Reuven recite the *bracha* on the *pesach*.]

The Rashbam comments that the dispute in the Mishna is relevant also with regard to a bracha recited over other korbonos, such as a shelamim that a person happened to have offered on Erev Pesach. According to R' Akiva the bracha recited on the pesach could exempt one from reciting a bracha over the shelamim that he eats on the night of Pesach.

portion of a korbon. [Atonement is provided only when Kohanim eat the portion of the korbon given to them.] Presumably, according to the Rambam, the owner is not required to recite a bracha upon eating the meat of the shelamim, for there is no mitzvah involved. According to the Rambam, when the Mishna refers to ברכת הזבח (the bracha of the korbon) it must be referring only to the chagigah but not other korbonos (for there is no bracha recited on the other korbonos). [The reason eating the *chagigah* is considered a mitzvah is that the chagigah is offered and eaten for the purpose of filling one's stomach prior to the pesach so that he can eat the pesach על השובע.]

סליק קונטרס "על הדף" על מסכת פסחים (מהדו"ת) בריך רחמנא דסעיין

י, ודעת הרמביים דאיו מהדשים על שכר אפיי במקום שהוא חמר מדינה, אבל (1 מבדילין עליו (וס״ל דמבדילין עליו אפי׳ במקום שמצוי יין ובלבד שהוא שתיית רוב המדינה).

(2) סימו רעייב סייט (ובעניו הבדלה בסימו רצייו סייב)

3) שם, וזייל איכא לתמוה על מנהג כל ישראל שמקדשין בבקר על השכר אעייפ שיש יין בביתם, והביא שם שכן נהגו גם הגדולים רבנים (עייש מה שכי ליישב המנהג קצת). 4) שם סקייו, ומובא להלכה במשנייב שם בסייק כייט (ומסיים שם הטייז דמיימ מי שמהדר לקדש על היין אפיי ביום ודאי עושה מן המובחר). .5) חייא סימו טי

(6 שם סעיף טי (וכן במשנייב שם סייק כייה ובסימן רצייו סקייט) נקט דכל משקין שרגילין. לשתותן מיקרי חמר מדינה (במקום שאין יין).

7) שם סקייל (בשם החיי אדם ושייא).

.8) חייא סימו קעייה

. אם בסימו רעייב כתב שיש ללמוד זכות על המקיליו עייפ הטייז בסימו רייי קייא שכי לענין ברכה אחרונה דיש ליין שרף חשיבות אפי׳ פחות מרביעית וממילא לא צריך רביעית לברכה אחרונה, ועי מגייא בסימן קייצ סקייד חולק עליו, ועי בלחם הפנים על קיצור שייע סימן עייז סייק יייג שכי דגם הטייז יודה דלקידוש בעינן אפיי להטייז אין זה . אלא לענין ברכה אחרונה

(10) עי ספר ידי משה שכי בשם גדול אי (מובא בספר תוספות שבת סימן רעייב אות יייב) בר ביא ראיי דיון שרף לא מיקרי משקה מהא דדרש חז״ל מה שמן עליון (צף) על <u>כל כל</u> <u>משקינן</u> אף ישראל וכוי, וידוע דיין שרף קל ביותר וצף על גבי שמן אייכ שיימ דלא מקרי משקה וממילא רייל דאין לקדש על יייש כיון דלא מקרי משקה, וכי התוספת שבת עייז דאין למדין הלכה מן המדרש.

- (11) פייז מהלי חמץ ומצה הייז.
 - בער) (12

13) הנה הגרייז מדייק מהא דכי הרמביים דיש מצות הסיבה בכל הסעודה דהסיבה הוא מצוה בפנייע ולכך אם אכל מצה בלי הסיבה ליכא חיוב לחזור ולאכול בהסיבה, אולם צייע מדברי הרמייא בסימן תעייב סוף סעיף זי שכי דלכתחילה יסב כל הסעודה ומיימ סייל דאכל מצה בלי הסיבה צריך לחזור ולאכול בהסיבה כדמבואר שם במחבר, . (וכן העיר הדבר שמואל כאן).

14) וכן מבואר בפרמייג סימן תעייב סקייו במשייז דקמייל דשמש אייצ להסב לכתחילה כל הסעודה (עייע שם בטייז סקייו), ועי אליה רבה שם סייק יייא שכי דשמש פטור להסב אפיי באכילת אפיקומו ובשתיית די כוסות. דף קט

- 15) פייו מהלי יוייט הלי יייז ויייח.
- 16) וכן הבין תוסי שם ברייה כוונת רשייי שם.
 - .טימן תקכייט.
- 18) וכן פסק בשויע שם סייא שצריך לקבוע סעודתו על <u>הייו</u> ולא כתב בשר, ועייש בבייח מה שכי לישב שיטת הרמביים (ועייע בים שייש על מסי ביצה פייב סייה) ועי שויית ושב הכהן סימן צייה שרייל שהיה להרמביים גירסא אחרת בברייתא שבמכילתן, ועיש במגייא שפסק כהרמביים דמצוה לאכול בשר, ועי בחות יאיר סימן קעייח שכי דאין יוצאין שמחת החג אלא בבשר בהמה דוקא ולא בבשר עוף.

.(עי בים של שלמה עמסי ביצה פייב סייה שמשמע שהוא משום חינוך).

The Mikdash Dovid⁹³ maintains that not all opinions agree that a bracha (על ברכת הזבח) is required upon eating the meat of a *shelamim*. A bracha would be required only if there is a mitzvah incumbent on the owner of the korbon shelamim to eat the meat. Now, Rashi on 59a, indeed, indicates that there is such a mitzvah, for Rashi says that atonement is provided when the owner eats from the meat of his korbon (in addition to the atonement provided by throwing its blood on the mizbeach and burning its fats). Accordingly, understandable that the owner should recite a bracha (על ברכת הזבח) upon eating the meat of the *shelamim*.

The words of the Rambam,94 however, indicate that in his opinion there is no special atonement provided when the owner eats his

20) שם בהלי יייח ומובא בשוייע שם בי וגי.

. מובא באוצר מפה"ת כאו. (בסוף). מובא באוצר מפה"ת כאו. (21 22) סוף ספר מלכיאל, מובא בשלייה מסכת פסחים סוף מצה עשירה ומובא באוצר מפרשי התלמוד כאו עמוד תצייג הערה 11.

(יום שני) דאיסור זוגות כדי שלא לטעות בראשית (יום שני) בחיי עה"ת על פרשת בראשית (יום שני) האמונה האחדות, וע"ע ביתר ביאור בכתבי ר' בחיי בשלחן של ארבע שער ראשון (קרוב לסופו, עמוד תפ"ז בדפוס מוסד הר"ק, אגב יש להעיר די"א דספר זה אינו מרבנו בחיי אלא מהרמביין).

יית אגיימ אהייע חייג סוף סימן כייו (ועיע בנדרים לב. ברשייי וריין שם שמבואר) שויית אגיימ אהייע חייג סוף סימן כייו דכלל דמאן דקפיד נאמר גם לענין ניחושים, וכן מבואר בספר חסידים סיי תנייט

25) הלי עבוייז פרק יייא הלי טייז, ובפיי המשני עמסי עייז פייד מייג (ועייע במאירי עמסי שבת ריש דף סז. דייה והשני שכי דהרבה רפואות מועילים רק משום דהמון באותו הזמן בטוח בהן והיה טבעם מתחזק מצד הרגל עזר טבעי בהו)

דף קיא

בסוף הספר, ולכאוי יש למנוע מזה משום דקשה ללימודו (26

27) קול אליהו אות קמייב.

28) לא היתה המשתה עד כמה ימים אחר שפירסה נדה (שהרי לא הלכה לאחשורוש עד יום ג' של התענית) ויתכן שהיתה אז בסוף נדתה וממילא צ"ל דכוונתה היתה לעשות מריבה ביניהם.

29) עייש בגמי - רייא אומר פחים טמנה לו וכוי ואולי הפח דקאמר רייא היינו שנתכוונה לילך בין שניהם כדי לעשות מריבה ביניהם או להרוג אי מהן כמו שאמר הגרייא.

30) בגמי שם איתא שעשרה דברים <u>קשה ללימוד,</u> ופירשייי שם שייקשה <u>לשמוע</u>יי אולם בפרמייג אוייח סימן בי סייק אי באייא משמע שעיייז <u>משכח</u>. לימודו (עי כף החיים שם סקייג שעמד בזה, וכן עמד בזה הגי רעייא יוייד סיי שעייו סייד).

(עמי תצייח אות 51). שלמת חיים חייד סימן כי, מובא באוצר מפרשי התלמוד כאן (עמי תצייח אות 51).

. (32) עי רמביים פיייב מהלי רוצח ושמירת נפש הייה שכתב שכתב הטעם שלא להניח תבשיל תחת המטה משום יישמא יפול בו דבריי, וקשה להולמו עם מכילתין דמבואר דאסור אפיי מחופין בכלי ברזל משום רוח רעה (עייש בהשגות הראבייד). .יו סימו קטייז סעיף הי.

134) חייב סימן קייה (מצוין בהגי רעייא שם בשוייע וכן בפיית סקייד), ועייע בכף החיים שם סייק מייד שהביא עוד מקילין בזה.

35) עי משנייב סימן בי בשם החיי אדם לענין אוכלין ומשקין שנגע בהם קודם נטילת ידים שחרית שיש בו משום חשש רוח רעה שפסק דאין האוכלין אסורין בדיעבד, ועי בתורת חיים שבועות דף טי (מצויין כאן בגליון רעייא) דמשמע דבי עניני רוח רעה תלוין בהדדי, דרוח רעה שורה על האוכלין תחת המטה היינו הרוח רעה ששורה על ידים בשעת שינה (אולם עי דרכי תשובה סימן קטייז סייק לייח שיייא שחוששין לרוח רעה באוכליו תחת המטה אפיי אם לא ישו אדם על המטה. מבואר דלא שייכי אלו בי רוחות רעות להדדי, וכן עי בדרכי תשובה שם אות לייט בשם שויית דגל אפרים דמבואר דס"ל דאינן תלוין בהדדי דרוח רעה השורה על ידים בבוקר לא שייכי לנכרים משאייכ רוח רעה תחת המטה שייך אפיי במטה של נכרי).

36) מובא בבינת אדם כלל סייח אות סייג (מצויו בפיית שם סקייה). וכן מובא בשם הגרייא בהוספת מעשה רב סיי כייה, וכן דעת הברכייי שם סקייי להחמיר

עי דרכי תשובה הנייל אות לייט ועי שויית תשורת שי חייב סימן קטייז, ועי ספר יידף (37 על הדף" כאן.

28) עי מהרשייא שם בחייא דמבאר שהילפותא הוא מסוף הפסוק, עייש ועייע בראיים עהיית פרשת בא יב-מב שמפרש דדרשינו מלשוו יישמוריםיי דהוא לשוו רבים ומשמע שימור בכל דור ודור.

.29 בשוייע סימן תייפ

.בייא סימו תפייא סייב

(41) הדרכי משה בסימן תייפ כי בשם האוייז חייב סיי רלייד שאין לנעול הדלתות בליל זה להראות האמונה, ובחק יעקב שם סק"ו הביא מנהג זה (בשם ספר המנהיג)

ומסיים - דאין נוהגין כן להניח פתח פתוח כי שכיח היזקא דגנבים. 42) (ספר ילקוט המאירי להרי אברהם מאיר איזראעל, נדפס בברוקלין שנת תשלייח) לעיל בדף קט: כ׳ שכן שמע בשם גאוני ירושלים (כשהיה בירושלים בשנת תשכ״ג).

43) והורו לפייז ד<u>אפיי לכתחילה</u> מותר להניח אוכלין תחת המטה בליל אי דפסח, ועייש שתמה הילקוט המאירי דלפיייז ביום אי פסח כשיקיץ משנתו בבוקר יפטור כל אחד מנטילת ידים וזה לא שמענו ולא ראינו, עכייל.

י. 44) פייי מהלי מתנת עניים הלי ייח, כן בפייג מהלכות תיית הייי (וכן בפיי המשני עמסי . אבות פייד מייה) ועי בכסיימ בהלי תיית שם שהאריך בראיות להתיר.

ליטול (45) יוייד סיי רמייו סעיי כייא (וכתב שם הרמייא דאפיי להמקילין אסור <u>לעשיר</u> ליטול שכר על לימוד התורה), ועייע בטייז אבן העזר סדר הגט סקייב שמיקל.

46) חולין פייג סימן טי, וכתב שם שאם לא כן (שמותר ליטול שכר) כבר היתה בטלה תורה מישראל.

.47 אגרות משה יוייד חייב סיי קטייז.

48) הלי איסוייב פרק כייא הלי טייו.

שם עייע שם האיסור הוא רק מצד מראית עין ולא משום חשש בעצם, ועייע שם (49 בתוסי (דייה בכולהו) שכי מתחילה דסומכין האידנא על נהרדעי דסייל שם דלא מנגיד רב עייז (ומבואר דנקט תוסי דלפי נהרדעי מותר, אולם בהגי הגרייא על אבהייע סוף סיי .(כייו סייק יייד מבואר דאעייג דלנהרדעי אין לוקין עייז מיימ אסור

. 50) שם בהלי איסוייב.

(51 בית הבחירה על יבמות דף נב., וכן בקדושין יב: (בשם גדולי הדורות).

. בגליון הגמי שם בקידושין.

דף קיד

. . הימן תעייג סייו משום דכל העושה כדברי בייש נגד בייה לא יצא ידי חובתו. 53)

.(מבוא בשמייב כאן) אוייח סימן רעייו

55) דייה זוכרהו על היין דנקט מעיקרא דהילפותא זכרהו על היין אינו אלא אסמכתא בעלמא (ועייש בסוף דמצדד דהוא מהיית אבל שתיית הייו אינו אלא מדרבנו).

56) כך נקט הפנייי לפשיטות וכתב דכן משמע בכל דוכתא, אולם הצלייח שם כתב דלפום ריהטא נראה דמצוה מן התורה יש לה מעלת יימקודשיי (כלפי מצוה מדרבנן) וממילא דבר זה תלוי בהא דאבעיא לן בזבחים צ: דאיזה עדיף תדיר או מקודש (ולא איפשטא) וכן כתב הישועות יעקב או״ח סימן רע״א סק״א, אולם עי שג״א סי׳ כ״ב דנקט להיפך וסייל דמצוה דרבנן אצל דאוי הוי כמעשה רשות כלפי מעשה מצוה ולא נאמר דיו קדימה עייז.

וכייכ המגייא סימן רעייא סקייא דיוצאין ידי קידוש דאוי בתפילת מעריב (ולכך אין מקדשין בלי יין), אולם עי מנח״ח מצוה ל״א שתמה על שיטות אלו מהא דדרש רב אחא בר יעקב לקמן בדף קיז: שיש חיוב להזכיר יציאת מצרים בקידוש, ובתפלת ערבית ליכא הזכרת יצייים, ועי בביאור הלכה שם שמאריך בזה.

(עייע בישועות יעקב הנייל שהקי קושיות הצלייח ותיי כוותיה) מבואר במכילתין (58 דאין מקדשיו בלי יין או פת (עכייפ מי שכבר קיים מצות קידוש בתפילת מערב), ועי בברכי יוסף סימן רעייב אות חי שהביא בשם מהרייי מלכו שפסק דמי שהולך במדבר ואין לו יין אעייפ שהתפלל מעריב מיימ חוזר ומברך ברכת מקדש השבת בלי יין, ותמה הברכייי עליו משמעתין (ועי אוצר מפהיית עמוד תקסייד אות 43), ועייע בהגי יעבייץ כאן שכי שיכול אדם לקדש גם על שאר מאכלים דפת לאו דוקא משום דכל דברים שאוכל בסעודה קרוי לחם, ועי אגיימ חייד אוייח סימן מי משייכ עייז, ועי ספר יידף על הדףיי

---ו. 59) והשואל ומשיב חולק על הצלייח בזה וסייל דמאחר שתיקן בייה דברכת היין קודש שוב לא חלקו חכמים בין עובדא לעובדא (הגי שואל ומשיב על הצלייח, דפוס מכון

160) ועי בדגול מרבבה ריש סימן רעייא שהקי האיך מוציא איש את אשתו בקידוש כיון שהאיש כבר התפלל מעריב והאשה לא התפללה וחייבת בקידוש מה״ת והרי כתב הראייש בפייג דברכות סוף סימן יייג דנשים אינן בכלל ערבות, וכן הקי הישועות יעקב [ומצדד הדגמייר שם לתרץ דאולי מודה הראייש דהאנשים הוו ערבים בעד הנשים אעייפ שאין הנשים ערבים בעד האנשים, ועייע בחיי רעייא שם על שוייע (על מגייא סקייב) שרייל דעל מצות שהנשים מחויבות בהם גם הנשים בכלל ערבות, עייש] ועי שויית אמרי יושר חייא סימן כייב (מובא בשמייב על קצור שוייע סימן עייז סקייה) שכי דנשים יוצאים ידי חובת קידוש מה״ת כשאומרות תחינות ובקשות ושבח שבת בעת הדלקת הנרות (כמו שכי רעייא בגליון שוייע סימן רעייא דיוצאין ידי קידוש דאוי אפיי על אמירת "גוט שבת"), ולפי"ז לא קשיא מידי קושיות הדגמ"ר דגם הנשים כבר יצאו ידי חובת קידוש דאוי אעייפ שלא התפללו.

דף קטו

.61) פייח מהלי חומייצ הייב.

.62) כאן סימן כייה

.63) סימן קי

מדברי השג"א נראה שהבין דעיקר טענות ר׳ חסדא האיך מותר לאכול המרור (64 בשעת כרפס בלי לברך עליו על אכילת מרור או האיד אפשר לברך על אכילת מרור אחר שכבר יצא בשעת כרפס (וכן פיי המאירי), אולם בתוסי דייה מתקיף לכאוי לא משמע כן שכי דרייח סייל כרייל דמצות צריכת כוונת ומי שלא כיוון לצאת בשעת כרפס אין צריך לברך, ולפי תוסי צ"ל דס"ל לר"ח דאינו נכון לברך על מרור אחר שכבר נהנה ממנו בשעת כרפס (דצריך לאכלו בתיאבון), ועי פרייח סיי תעייג סקייו שכי דסברא זו שייד אפיי על אכילת פחות מכזית (ומה שקאמר רייח יימילא כריסויי לאו דוקא) ולפייז איו מקום לקוי השגייא.

26) עי קרבן נתנאל אות פי בשם מהרייל מפראג שהוכיח מדיוק כעין זה כשיטת הרמביים (מדפריך הגמי בריש קיד: למה לך תרי טיבולי והא טביל ליה חדא זימנא).

י. 66) כך הבין בדברי תוסי הערליינ בסוכה דף כח. דיייה לא קיימת, וכתב הערליינ דמשמע בתוסי דלא יצא ידי חובתו ממש, לא כדברי הריין כאן שכי כלומר דלא יצא ידי חובו <u>כראוי</u>.

67) שויית בניו ציוו סימו לי.

(68) גם מדויק ברמביין במלחמת ריש מסי ברכות (סוף דף ב: בדפי הריייף) דינא דרייג הוא דין בפסח מצה ומרור שכי - כל שלא אמר גי...לא שיהא צריך לחזור ולאכול פסח מצה ומרור עכייל, ודוייק, ועייע במהרשייא כאן בחייא שמפרש דכמו דבעינן זביחת פסח לשמה כך בעינן אכילתו לשמה, עייש באריכות, מדויק דגם המהרשייא הבין דכוונה זו דיו באכילת קרייפ ומצה כמו שהביו הערליינ בתוסי.

י פרומר אדין באפיקוניקה ביופרה במו פרובין העויע גבומוט. 69) וכן מפורש בראביין (על הגדה של פסח) שפיי לא יצא ידי חובתו של ייקריאת ההגדה", וכן פיי הרשב"ץ (בביאורו על הגדה) דלא יצא ידי חובת ייוהגדת לבנך", עכייל, וכן נקט בעל ייערוגת הבשםיי בהגדה שלו (ייהלל נרצהיי) וכתב שכן מפורש בדברי הרמביים פייז מהלי חויימ סוף הייה, עייש.

170 (ולכאוי יש עוד נפיימ דלדעת הראב"ין והערליינ אפיי <u>בוהייז.</u> דליכא פסח מיימ מחויב לומר טעם פסח כדי לצאת חובת הגדה, משאייכ לדעת תוסי ורמביין אינו חייב מן התורה לומר טעם פסח בזה"ז כיון דליכא פסח (אלא דמ"מ יש מצוה משום <u>זכר</u> לפסח כמו שהרי לדעת כמה ראשונים אנו אוכליו אפיקומן משום זכר לפסח), ושוב הראוני שכבר חקר בזה בהגדה של פסח ייהלל נרצהיי לבעל ערוגת הבשם, עייש].

(71 עי רמביים פייג מהלי חנוכה הייו שכי דחיוב הלל לעולם מדברי סופרים וראבייד שם כ' שהוא מדברי קבלה, ועי כסיימ שם בשם בחייג דסייל שהוא מהיית, ועי רמביין על בהשגי על ספהיימ שורש שמאריך ורייל שם דאולי הלל בשעת קרייפ ולולב הוא מהיית משום הסברא ייאפשר, ועייע בחיי מרן רייז על הרמביים שם.

עי ריין כאן, ועי שוייע סימן תפייז סייד שפסק המחבר לגמור את הלל בברכה בצבור, והרמייא כתב שם דאין נוהגין כן (ועי שויית ערוגת הבשם אוייח סימן קמייה משייכ בזה), ועי מאירי שכי שהיה מנהג לקרוא הלל <u>מבעוד יום</u> זכר <u>לשחיטת</u> הפסח (ושמעתי שכן הוא מנהג בכפר ייסקוועריי שגומרין את ההלל עם הברכה מבעוד יום בשעת אפיית המצות בערב פסח).

173 עי לעיל דף צה: דהגמי יליף מקרא שיש חיוב הלל בליל פסח ייהשיר יהיה לכם

כליל וגוייי וצבייק. .74) (להרי בצלאל זולטי זייל) חלק אוייח סימן כי אות די.

.(זכן בסיי תרנייב סייא כי דעיקר מצותו בשעת ההלל).

.76) סימן תרנייב סקייב. .(כך מדייק המשנת יעבץ בדבריו).

דף קיח

. 78) חיי מרן רייז הלוי עהיית (תהלים, על הפסוק שירו להי, דף נד: בדפי הספר).

.79 כדכתיב כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות.

(80) כך אומרים בשמו, עי הגדה של פסח יישי לתורהיי מה שהוסיף עייז הגרי משולם דוד סאלאוויציק בשם אביו הגרייז לפרש מה שאמר יתרו ייעתה ידעתי כי גדול הי

(81 בנוסח אחר, אמר הגר׳ צבי פסח פראנק בשם הגר צדק מווילנא שפי׳ דלעתיד לבא בשעה שהקב״ה מענש הנכרים על כל מה שציערו את ישראל אז הגוים תהללו את השם על ישגבר עלינו חסדויי ולא אפשרו להם לעשות כל מה שהזימו לעשות וממילא הקיל מעליהם עונשם קצת.

דף קיט

(82) עי רשייי בסנהדרין דף נז: דייה הרבה שכי דחכמים שם סייל דבני נח מוזהרים על כל עריות (חייבי כריתות), ועי פרשת דרכים דרוש אי דייה עוד אני תמיה (ועי אוצר מפהיית עמוד תשייע אות 23).

83) הרמב״ן (בראשית כו-ה) כתב שלמד אברהם אבינו התורה כולה <u>ברוח הקודש,</u> והאור החיים הקדוש (פרשת ויחי מט-ג דייה ראובן) כתב - הנכון בעיני כי האבות קבלו התורה משם שקבל מנח שבקבל מחנוך שקבל מאדם הראשון אשר למדה מפי הגבורה כדכתיב וכוי, עייש.

84) לכאוי עדייו צייע ממדרש עם לבו הרשע גרתי וכוי דהרי גר עם לבו בחוץ לארץ ומיימ אמר שתרייג מצות שמרתי, וצייב.

(85) שם בבראשית הקשה כן הרמביין (סוף דייה משמרתי), ועי במזרחי ויקרא כ-יז שהקי כן על פיי המהרשייא דיעקב אבינו גיירן והיו כקטנים שנולדו דאייכ למה אמר יעקב שאינו רוצה לברך.

(86) חייב סימן תרצייו (מובא באוצר מפהיית).

דף קכ 87) הלי חויימ פייו הייא.

.88) סימן תעייז סייא

(כדאיתא בריין כאן ברמייא שם הביא שגם יש לגמור את ההלל קודם חצות (כדאיתא בריין כאן וברשבייא בברכות דף ט.).

.90) שם בריש סימן תע"ז, מובא שם במשנ"ב סק"ו בשם אחרונים.

.91 מצוה כייא

דף קכא (צלייח כאן. די שלמה חייא סימן נייא, ועי צלייח כאן.

93) סוף ענין קרבן פסח (מובא כאן בספר יידף על הדףיי).

94) כך משמע בפייי מהלי מעהייק וכן בריש הלי ביכורים.

AL HADAF DEDICATION FORM				
I am interested in:				
Dedicating a <i>Daf</i> \$120.				
Sponsoring an entire issue \$500.				
Note: It is important to notify us six weeks in advance in order to reserve a specific date				
DATE & TEXT OF DEDICATION:				
Check is enclosed. Make tax deductible check payable to Al Hadaf.				
Please charge my MasterCard/Visa/AMEX \$				
Card #Exp. date				
NAME:				
ADDRESS:				
PHONE:				

Notice about back issues & daf dedications:

Back issues from last cycle are available @ \$2.50 each to members (for orders of 10 issues and more), and to non-members (or for orders less than 10 issues) @ \$3.00 each:

[Note: You might want to consider ordering back issues for your son in Yeshiva.]

Mesechtas Berachos 4 issues, Shabbos 9, Eruvin 6, Pesachim 7, Shekalim 1, Yoma 5, Succah 3, Beitza 3, Rosh Hashana 2, Megilla 2, Moed Katan 2, Chagiga 2, Yevamos 9, Ksubos 8, Nedarim 6, Nazir 4, Sotah 3, Gittin 6, Kiddushin 5, Bava Kama 7, Bava Metzia 7, Bava Basra 11, Sanhedrin 7 Makos 1 Double issue, Sh'vuos 2 Dbl issues, Avodah Zorah w/Horias 5, Zevachim 7, Menachos 7, Chullin 9, Bechoros 4, Arachin 2, Temura 2, Meilah 2, Nidda 4. Overseas & Canada - additional charge for postage.

<u>LIMITED TIME SPECIAL OFFER</u> - FULL SET APPROX 175 ISSUES FOR ONLY \$350.

- Enclose an additional \$100 to have the set sent in 8 customized binders.

MAIL/FAX FORM TO: Al Hadaf / P.O. Box 791 / Monsey, NY 10952 / (845) 356-9114 E-Mail cong_al_hadaf@yahoo.com Or visit alHadafYomi.org

97	This Al Hadaf was made possible by the following daf dedications	יום	
קז	*לזיינ הרב יואל מרדכי בן משה בנימין סומכוס זייל	ו אייר	Th
קח	-ELLEN ROSENBLATT AVNER * לזיינ עלקא בריינא בת עובדיה הלוי זייל	ז אייר	F
קט		ח אייר	ש
קי	(nee Fine) * לזיינ לאה בת רי אהרן דוב ושיינע מזאיה	ט אייר	S
	Maternal Grandmother of RABBI AARON DOV MIRSKY		
	* לזיינ דוד בן אברהם הלוי זייל		
קיא	* לזיינ רי שמואל יעקב בייר צבי הערשפאנג זייל	י אייר	M
	* זייל Schwarzbaum לזיינ אלטא זלאטא פערל בת יעקב הכהן		
	* לעיינ הרהייצ רי יצחק בן הגי הקי רי צבי אלימלך שפירא זייל מלאנצוט		
קיב	האדמוייר מטיסמעניץ - עייי חתנו ובתו מנחם ויוכבד שמעונוביץ	יא אייר	T
	* לזיינ ישכר דוב בן אלעזר זייל		
	* לעלוי נשמת אבי מורי ר׳ אברהם ברוך בן יעקב יצחק זייל		
קיג	* לזיינ שרה בת רי משולם פייש הערשפאנג זייל	יב אייר	W
	* לזיינ רי יעקב בן רי פינחס אייזיק קרשנבוים זייל		
קיד		יג אייר	
קטו	* לזיינ אלכסנדר בן פנחס מונדרר שנהרג עייי קדהייש פסח שני תייש, יהא זכרו ברוך	יד אייר	F
	הונצח עייי נכדו-		
קטז		טו אייר	ש
קיז	MOSHE VAYNSHTOK st לזיינ משה בן יצחק גדליה הלוי זייל	טז אייר	S
קיח		יז אייר	M
קיט	* לזיינ חנניה יוייט ליפא בן שלום עייה	לג בעומר	T
קכ		יט אייר	W
קכא		כ אייר	Th

* Denotes Yartzeit

See Page 15 for dedication information, Thank you!

Cong. Al Hadaf P.O. Box 791 Monsey, NY 10952 Ph. & Fx. 845-356-9114 .cong_al_hadaf@yahoo.com

(c) 2006 Not to be reproduced in any form whatsoever without permission from publisher. Published by; Cong. Al Hadaf/ P.O. Box 791/ Monsey, NY 10952. Rabbi Zev Dickstein - Editor. For subscription, dedication, or advertising information. contact the office at 845-356-9114, Email:cong_al_hadaf@yahoo.com, or go to www.alhadafyomi org